

BERDOULAY, V., 1981, «*La formation de l'école française de géographie (1870-1914)*», Comité des travaux historiques et scientifiques (Mémoires de la Section de Géographie, 11), Paris, Bibliothèque Nationale, 245 pp.

A una obra d'anàlisi i recerca el mínim que se li pot exigir és que respongui al títol que l'encapçala. El llibre de Vincent Berdoulay no sols ho aconsegueix fidedignament sinó que ultrapassa allò que hom pot esperar del seu simple enunciat. L'empresa a més, si no original en el seu objectiu (l'estudi de la formació de l'escola francesa de geografia i la seva consolidació a partir de l'epistemologia vidaliana), és innovadora en el mètode que empra: *grosso modo*, l'anàlisi és conduïda a partir de les interaccions que s'estableixen entre la societat i els avenços científicofilosòfics de l'època i el seu ressò en el camp de la geografia francesa. Segueix l'autor així, fidel a la línia traçada en la seva anterior obra¹. Hom pot pensar que estem davant d'una altra «història» de la geografia francesa, però la lectura *a posteriori* de l'obra ens haurà de desdir d'aquella idea: la investigació de Berdoulay és molt més que una refundició d'estudis anteriors o una amalgama d'idees diverses connectades per un fi suposat.

El professor Berdoulay deixa ben clar que una història de les ciències és incom-

pleta —pel que fa al cas francès— si no es parla dels geògrafs i de la geografia; de llurs idees en les esferes intel·lectuals, socials i polítiques de l'època: «la geografia fou, efectivament, un factor important de canvi de la visió del món que incidí en la França de l'època i esdevingué un útil ideològic essencial de la modernització d'aquest país» (p. 229). Amb aquesta afirmació de principis, l'autor condueix els seus objectius en base a dues hipòtesis *ex-ante* esbossades a la introducció: una, que existeixen sistemes de pensament ben estructurats alhora que, paral·lelament, hi ha una continuïtat en el món de les idees filosòfiques; dos, que no s'ha d'establir una distinció o dicotomia entre els factors interns i els factors externs en el canvi científic. Serà amb aquestes premisses que Berdoulay arrenca el seu estudi estructurat en sis apartats. Aquests no serien capítols aïllats, a guisa de calaixos d'un vast moble, sinó que suposen graons continus que condueixen a un fi concret. Així, el llibre haurà de ser llegit en la seva totalitat i en el seu ordre lògic. No servirà fer lectures parcials perquè hom pot perdre el fil que mena i lliga l'obra. D'aquesta manera la definirem com una successió de pautes metodològiques que tenen per finalitat l'anàlisi inductiva de com les idees vidalianes aconseguiren esdevenir escola, i com aquesta, alhora, escola francesa de geografia a inicis del segle xx. Però s'ha d'entendre que aquest és l'aspecte més substancial de l'obra, però no l'obra en si. Fem ara una breu síntesi.

El primer capítol, «Le défi allemand» (el repte alemany) analitza de quina

¹ V. BERDOULAY, 1980, «The contextual approach», D.R. STODDART (dirigit per); *Geography, ideology and social concern*; Oxford, Basil Blackwell; i també V. BERDOULAY, 1980, «Professionalisation et institutionnalisation de la géographie», *Organon*, núm. 14.

manera la desfeta de 1870 i els fets de la Commune incideixen en les diferents esferes polítiques i científiques del moment. Model per a uns, raó d'hostilitat per a altres, el «model» científic alemany suposarà l'establiment de dicotomies en base a criteris ideològics (dreta *versus* esquerra, romanistes *versus* germanistes...) que enriquiran l'intent de represa. Per exemple, això es veuria en els debats metodològics entre els deixebles de Le Play i la cosmologia vidaliana. En aquest primer capítol es conclou que la professionalització de la geografia deu molt al diàleg amb el paradigma alemany, la qual cosa li permet, alhora, una internacionalització dels seus postulats. Les «escoles nacionals» tenen, doncs, un pòsit afí molt més notori del que hom suposa.

En el segon capítol, «Le mouvement colonial» (el moviment colonial), posa l'accent com el nacionalisme de la III^a República impulsà el moviment colonialista al llarg del segle XIX i com aquest es circumscriu en els medis econòmics i geogràfics. Distingeix tres períodes: 1860-1870 (tímids inicis particulars); 1870-1880 (desenvolupament generalitzat); 1880-1890 (estabilitat i caiguda ulterior). Els intents de Dubois i afins de fer de la geografia colonial una ciència aplicada basada en una concepció del progrés ideal, europeïsta i francòfona, serviren de base per a coaligar la colonització a la geografia francesa en desenvolupament (la doctrina «possibilista» es justificava també pel principi del triomf de la civilització sobre la barbàrie). Una vegada la societat francesa acceptà plenament el fet colonial a finals del segle XIX, les societats

de geografia creades amb anterioritat començaren a especialitzar-se vers la ciència «pura», deixant més de banda el caràcter descriptiu i ecològic —molt lligat a l'antropologia— d'aquells grups de pressió colonial. Però per arribar aquí, darrera seu s'havia deixat una gran tasca catalitzadora: des de les esferes econòmiques (recursos, mercats, possibilitats comercials...) i polítiques (coneixement dels pobles «dominats») es promogué la creació de càtedres i de revistes periòdiques que haurien de ser la llavor inicial de les posteriors escoles i grups d'afinitat (*Bulletin de la Société de Géographie*; *Revue de géographie* fundada per L. Drapeyron; els *Annales de Géographie* de Vidal i Dubois, etc.).

Però el repte alemany i el moviment colonial no expliquen per ells sols la institucionalització de la geografia. Cal ponderar les actituds de les classes dirigents i l'estructura universitària que promouen, amén dels corrents filosòfics que arrelen en la III^a República. Això és el que Berdoulay tracta en els capítols III i IV respectivament.

Pel que fa al capítol tercer, «L'enseignement» (l'ensenyament), l'autor fa una miscel·lània del món de les idees, de les institucions, i la política de la França del moment, ja que no pot entendre's una sense les altres.

La dècada dels 80 està marcada per la laïcització i per una nova moral. Es pretenia crear des del govern un home nou, fill del nou temps, amb una moral republicana forta als embats dels extrems: el clericalisme i la revolució. Destaquem en aquesta empresa noms com el de

Foncin, inspector d'ensenyament en el ministeri de Paul Bert; el d'Armand Colin, editor de múltiples revistes de geografia; o el d'Hachette, que publicà els millors Atlas de l'època (el de Levasseur o el de Vidal, per exemple).

Serà l'ensenyament superior qui permetrà la institucionalització de les ideologies. Berdoulay passa revista a les distintes plataformes de llançament existents: l'École Normal Supérieur (on Vidal ensenyà del 1877 al 1898); l'École de Chartes, l'École Pratique d'Hautes Études, el College de France, etc.; però en elles destaca la Universitat, i en ella la Sorbonne, que s'aclimatà als nous corrents reformistes de l'època i esdevingué símbol de la República anticlerical i racionalista, i que hauria de prendre nova volada amb la substitució de Himly (academicista) per Vidal a finals del segle XIX.

Lligat a l'anterior és, en el quart capítol, «La Recherche d'un nouvel ordre social» (la recerca d'un nou ordre social) —el més ideològic de tots—, on es pretén avaluar l'impacte polític del republicanisme des del 1870 (Gambetta i els seus seguidors «oportunistes»), per dur, tot seguit, l'atenció a la concepció de la ciència que aquella tendència elaborà, així com les seves implicacions morals. De la seva anàlisi es conclou que el pensament geogràfic francès fou influenciat per la recerca d'una filosofia sòcio-econòmica (sociologia de Le Play) i molt especialment pels nous corrents de l'idealisme Kantian (Lachelier) que s'oposava al positivisme que regnava anteriorment (d'un Bayet o d'un Levy-Bruhl).

En tot aquest context, la teoria vidalia-

na apareix com la més original. Tot i tenir plantejaments inicials semblants als de Durkheim i als dels morfòlegs socials, Vidal en base al «principi d'associació» s'imposa amb una filosofia regionalista que defensa el desenvolupament econòmic, la descentralització i un reforçament de la moralitat.

En el cinquè capítol, «Les cercles d'affinité» (els cercles d'afinitat), resumeix i analitza els processos d'estabilització o de fallida dels diversos corrents geogràfics, grups d'afinitat o escoles. N'estableix vuit categories: 1) els autors de l'inventari terrestre; 2) els especialistes de la geografia històrica; 3) el cercle de Drapeyron; 4) el de Levasseur; 5) el de la revista *Science Sociale*; 6) el dels marginats: clan dels Réclus i Schrader; 7) els morfòlegs socials: Durkheim, Simiand...; 8) els vidalians.

És evident que, per exemple, en el cercle d'afinitat de Levasseur es trobava el germen d'una escola de geografia altament original i molt diferent de la de Vidal, però que no tingué continuïtat per raó, sobretot, de les seves febles bases institucionals: el College i altres establiments on ensenyà Levasseur no afavorien la formació d'escoles, tot el contrari de l'École Normale i la Sorbonne de Vidal.

Per això és especialment al darrer grup i a la seva figura sobresortint a qui dedica la sisena i darrera part de l'obra: «L'épistémologie vidalienne». I ho fa considerant el contingut i la repercussió dels seus conceptes primordials: *milieu, genre de vie, civilisation i circulation*; amén d'afegir tres més que normalment han estat marginats, el de la *diffusion*, el de la *race* i el de la

moral. La validesa del seu discurs és que no es tracta d'una exposició inconnexa d'aquells conceptes sinó d'una interrelació entre ells mateixos i, alhora, amb els d'altres corrents i escoles divergents a la de Vidal, com la de Durkheim o la de Van Gennep, i de les pròpies desavinences en el seu si, com les hagudes entre Gallois i Bruhnes, quant a valorar un aspecte o un altre del cos doctrinari del mestre.

Es treu també a reluir un aspecte relegat en els manuals de geografia i és la lectura que Vidal fa del moviment convencionalista de Duhem i de la filosofia de la contingència de Boutroux que també influïren en la síntesi «possibilista» vidaliana. Síntesi que el mateix Berdoulay redefeix per bandejar el simplicisme creat al seu entorn. Sota el seu angle, la visió vidaliana de la relació home-natura, entenent l'home com *homo-faber*, o sia agent geogràfic, pren una envergadura i profunditat diferent a les avaluacions fins ara realitzades.

Sintetitzant ara, creiem que l'obra de Berdoulay és vàlida tant per la rellevància de les directrius suara esmentades, com pels matisos i rèpliques a les taxonomies que havien esdevingut categòriques en el pensament geogràfic, i que, sota el seu sedàs, prenen una nova volada. Per això, el capítol més brillant seria el darrer, ja que en ell conflueixen totes les consideracions que s'han anat fent en les planes anteriors i que caracteritzen la particular visió de l'escola vidaliana.

A l'igual que Berdoulay, conclouríem aquestes planes amb la necessitat actual d'endegar estudis semblants al seu per establir comparances entre el pensament

geogràfic i el context socio-polític que l'engendra. La geografia resta sensible al context social global del país, i és clar que l'epistemologia vidaliana seria un cas on triomfa la compaginació de l'afany de recerca científica i l'interès per qüestions socials presents en el moment històric; però alhora triomfa perquè tingué un recolzament institucional i polític que altres no gaudiren. Què podríem dir aleshores de la «institucionalització» de la geografia aquí, en les nostres pròpies latituds?

Josep Melero i Bellmunt

PACIONE, M. (edició a càrrec de), 1983, *Progress in Rural Geography*, Londres, Croom Helm, 253 pp.

El llibre *Progress in Rural Geography* és un recull de deu col·laboracions de geògrafs britànics i canadencs en una edició a càrrec de Michael Pacione. Una breu referència d'aquest professor britànic. Michael Pacione és lector en Geografia a la Universitat de Strathclyde, Gran Bretanya. Té diversos llibres publicats com són *Urban Problems and Planning in the Developed World* (1981), *Problems and Planning in Third World Cities* (1981), *Progress in Urban Geography* (1983) i el llibre que ens ocupa *Progress in Rural Geography* (1983).

Progress in Rural Geography, com el seu títol indica, es centra en la geografia rural. Les paraules del propi Michael Pacione